

שער השמים או רציף תשע ושלושה רבעים

ויצא יעקב. יעקב יוצא מבית הוריו שאינו מקום מוגן יותר עבורו. הוא יוצא מלא תקוות להגיע למקום חדש, למצוא את זיווגו, להשתחרר מעולו של אחיו המאיים על חייו. הוא עובר דרך "שער השמים" והאגדה לכאורה מתחילה. שער השמים כמו המעבר של הארי פוטר ברציף תשע ושלושה רבעים וכמו הנפילה של עליסה לתוך גזע העץ.

העולם הקסום שמתגלה לעיניהן של אותן דמויות הוא תמונת המראה ושיקוף משעשע של העולם שנשאר מאחור. כשם שהארי פוטר מגלה שגם בעולם החדש יש בית ספר, בירוקרטיה, מעמדות, רשע וחוסר הגינות. וכשם שעליסה מגלה שהטיפשות והשרירות, האקסיומות החברתיות והשפלות נמצאים גם בעובי האדמה, כך צפוי גם ליעקב.

יעקב מוצא עצמו זר בארץ חדשה. המפגש של יעקב עם בני משפחתו החדשים כרוך בהתוודעות לתרבות אחרת ושונה. הפרשה חושפת יריעה אחר יריעה את אופי התנהלותו של לבן ביחס ליעקב. התמונה המתגלה מפתיעה ומרתיעה.

בפעם הראשונה אנו מתוודעים לכך שלבן אינו מקיים את ההתחייבות שלו כלפי יעקב בתואנה שהחוק המקומי אינו מתיר לו לתת את הצעירה לפני הבכירה. "לא יעשה כן במקומו". לבן מופיע כשומר חוק ומוסר. אמנם, בין יעקב ללבן ישנה הסכמה וחווה מחייב. יעקב עבד שבע שנים ובסופו של דבר וללא שאיש טרח להודיע לו מראש, זכותו הופרה. אך לבן אינו כופר בהסכמה שהיתה, אלא טוען שישנו חוק מוסרי קודם. חוק שמקורו בהסכמה החברתית של בני המקום. הנורמה החברתית גוברת על ההסכמה המנוגדת לה. הנורמה של קדימותה של הבכירה לנישואין אינה בהכרח העדפה לא הוגנת. וייתכן שיש לה מקורות במשפט הטבעי האנושי. צדק הוא מושג לא אחיד ויכול לסבול פירושים רבים. גם הכפיפות לנורמה המוסכמת והעדפתה על פני ההסכמה הבינאישית היא סבירה. אף אנו בימינו סבורים שחופש החוזים, כלומר החופש לנסח כל תוכן אשר יאבו הצדדים ולגבשו לכלל הסכמה, מוגבל על ידי נורמות חברתיות. כך, מעסיק אינו יכול להחליט שאינו משלם פנסיה לעובד שלו, גם אם העובד יסכים לכך. החוק שולל את תוקפם של חוזה והסכמה שכאלה ואין להם שום השפעה על מערכת החיובים של הצדדים. גם בהלכה יש עקרונות דומים. למשל, איסור ריבית. גם אם שני הצדדים יסכימו על תשלום ריבית עדיין ההסכמה ביניהם לא תהיה בת תוקף. אפילו אם לא היה ניצול, ולשני הצדדים יש אינטרס בקיומו של החוזה כמות שהוא.

אולם, בהמשך מתברר שלבן הוא מפר חוזים סדרתי. את משכורתו של יעקב החליף עשרת מונים. לולא השגחת ה' היה יעקב נותר עני וחסר כל. "אם כה יאמר נקודים יהיה שכרך וילדו כל הצאן נקודים, ואם כה יאמר עקודים יהיה שכרך וילדו כל הצאן עקודים". חלוקת הצאן השתנתה מפעם לפעם כשלבן חשש שהבכירה בזו זה או אחר מן הצאן תתברר כבכירה הפחות משתלמת.

כשיעקב מודיע לנשותיו שתמה תקופה ועליו לשוב לארץ אבותיו, מתגלה טרוניית הבנות על אביהן. "הלא נכריות נחשבנו לו". ורש"י מסביר: "אפילו בשעה שדרך בני אדם לתת נודניא לבנותיו בשעת נישואין, נהג עמנו כנכריות". מסתבר שבניגוד להסכמה החברתית "הקדושה" ובניגוד ל"משפט האבות עם הבנות" (אב"ע) לבן לא שילם את נדוניית בנותיו. לבן התייחס אל בנותיו כאל נכס וכאל מטבע עובר לסוחר. דווקא מן החוק החברתי הבסיסי וההגיוני הזה לבן מתעלם. לבן מתנער מן המנהג שמבטא יחס אנושי טבעי של פריסת חסות, דאגה ואחריות. התמונה המלאה המתגלה היא שכשהחברה אינה מאיימת עליו – לבן הוא פורע חוק. את זרותו של יעקב ואת חולשת בנותיו הוא מנצל כדי למנוע מהם את המגיע להם בדין על פי המוסר והנורמה. "עוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו?" על חוק אחד לבן בהכרח יקפיד: על החוק לפיו בנות אינן יורשות.

סמלי הוא סיפורה של רחל הגונבת את התרפים. מה לרחל ולתרפים של אביה? הסיפור היה יכול להיות תמוה לולא הסיום הממצה בתמונה אחת עלובה את כל אישיותו של לבן. ללבן אין אלוהים, אין לו מצפון יש לו רק חששות חברתיים, ורדיפת כבוד, מעמד, קניין ובצע. לבן רודף אחר אלוהיו ובאובססיה של מי שאבד לו המצפון הוא ממשמש את כלי משפחתו. (לא לחינם יש מי שפירש שאין המדובר בעבודה זרה, אלא בכלי נחושת שרואים בו את שעות היום והעתיד, רד"ק) לבן רומס ומפר באופן בוטה את זכותן של בנותיו לפרטיות כי עולם הערכים שלו נמצא מוטל אי שם ללא צל של זיכרון, והוא עסוק בחיפוש מוטרף אחר האלוהים האבוד. זהו הגיחוך בהתגלמותו. האירוניה שבהנהגתו מוצגת יפה בפי יעקב כתגובה ניצחת לתלונתו העילגת של לבן. "לולי אלוקי אבי אלוקי אברהם ופחד יצחק היה לי, כי עתה ריקם שילחתיני".

התנהגותו של לבן מזכירה נשכחות. עשיו חשב שזכות הבכורה מעניקה לו כל טוב גם אם בינו לבין יעקב נערך חוזה למכירתה. גם לבן חשב שהבכורה של לאה מעניקה לה זכויות הגוברות על ההסכמה שבינו לבין יעקב. עשיו צד את אביו בפיו ולבן אף הוא מרמה את יעקב. אין חדש בעולם החדש. אבל כמו בהארי פוטר ועליסה, גם כאן, המעבר לעולם הקסום נתן לגיבור הזדמנות לנהוג אחרת, להתמודד עם עולם השקר החדש ממקום מרכזי ומתוך אומץ ועוז רוח. הוד המשימה של היציאה וההליכה על פניו של יעקב. מי שמשנה את פניו הוא יעקב. ניתנה לו ההזדמנות להכיר את עצמו את תכונותיו הטובות ואת נקודות החוזק שלו. הוא נדרש להציג את האנטיטיזה לעולם שהוא שהשאר מאחוריו.

בס"ד, פרשת ויצא תשע"ב

שער השמים, עולם בתוך עולם, האפשרות של כל אחד מאיתנו לזהות הזדמנות. להמשיך כמעט עם אותם הנתונים, בתודעה של אדם חדש. של שינוי תדמית של עוז רוח, גבורה ומוסר.